НАЦИОНАЛЬНАЯ
БИБЛИОТЕКА
РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
ИМ. А.С.ПУШКИНА

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

№76
(19266)
2019 чылдың
июль 11
четверг

Хүннүң үнери — 04:00
Ажары — 21:09
Хүн дурту — 17:09

Садар өртээ хостуг (12+)

Тос-ла чүзүн малымайны

БАЙ-ШЫЫРАК АМЫДЫРАЛДЫҢ ҮНДЕЗИНИ

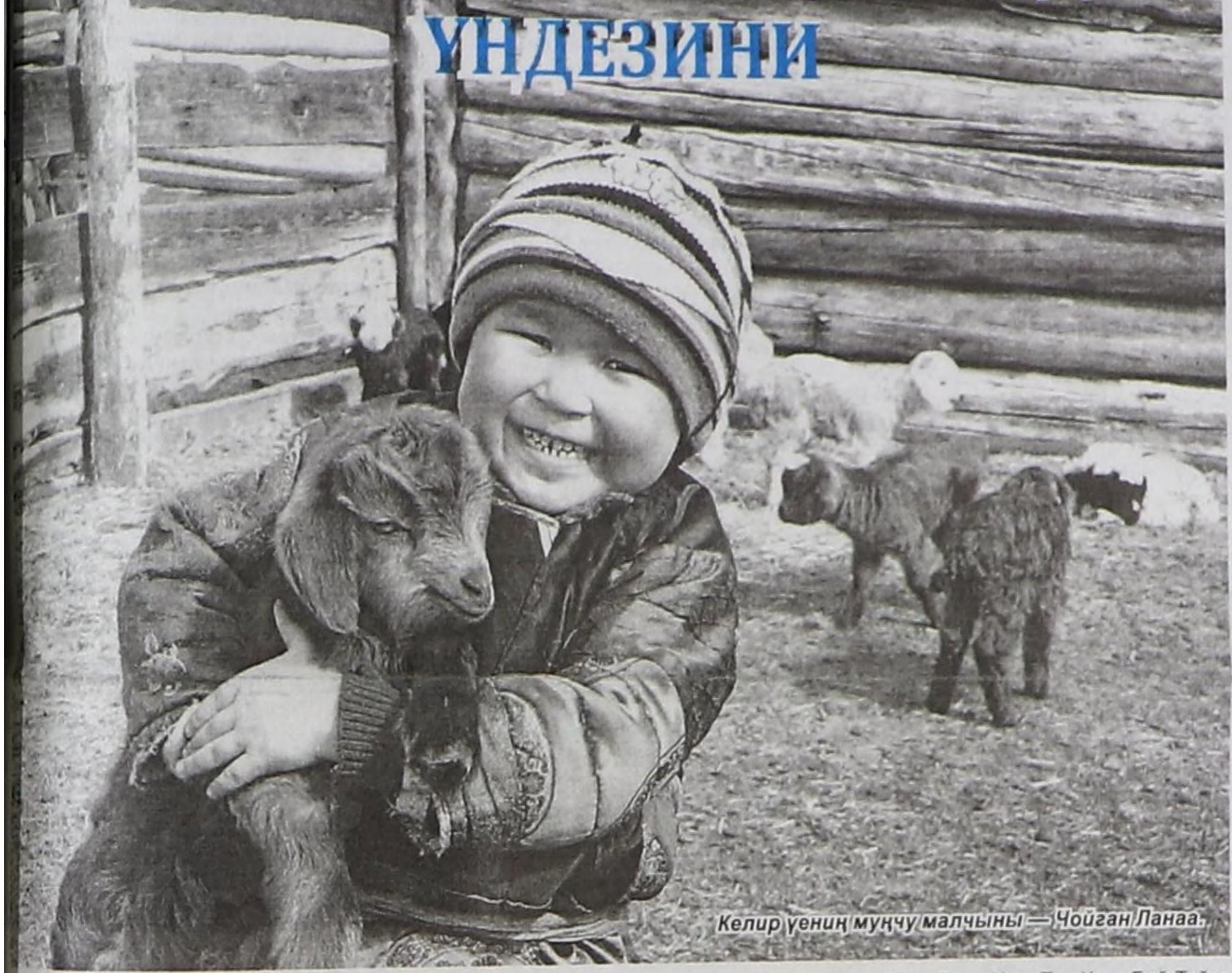

Келир үениң муңчу малчыны — Чойган Ланаа.

Мал ажылы республиканың көдээ ажыл-агыйының кол адыры болганда Тываның Чазаа ону сайзырадыр айтырыгларже улуг кичээнгейни салып, чылдың-на күрүне деткимчезиниң хемчээлин улгаттырып турар. Ооң түңнелинде өнчүнүң шупту хевирлериниң ажыл-агыйларында мал-маганның баш саны өзүп көвүдээн.

ТР-ниң Көдээ ажыл-агый болгаш аъш-чем яамызының дыңнатканы-биле, республикада 167,1 бода, 1103,9 шээр, 74,6 чылгы, 1285 иви, 208 теве, 819 сыын бар.

Красноярск край, Хакасия болгаш Тыва Республиканың статистика эргелелиниң баш бурунгаар берген медээлери-биле хөй мал-маганныг мурнакчы кожууннарны илереткен. Кызыл кожуунда 17145, Чөөн-Хемчик кожуунда 16223, Эрзин кожуунда 12657 бода мал бүрүткеттинген. Өвүр кожуунда 135978, Бай-Тайга кожуунда 121034, Эрзин кожуунда 118264 шээр мал саны көвүдээн. Кызыл кожуунда 12233, Барыын-Хемчик кожуунда 7886, Эрзин кожуунда 7658 чылгы мал бар.

Республиканың ажыл-ишчи малчыннарының кол көргүзүглериниң бирээзинге мал оолдаашкынын хамаарыштырып болур. Көдээ ажыл-агый яамызының сайгарылгазы-биле өнчүнүң шупту хевирлериниң ажыл-агыйлары 100 баш төрүүр хой, өшкүден 84 хуу анай, хураганны алган. Мал оолдаашкынының талазы-биле Тере-Хөл, Тес-Хем, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл, Эрзин кожууннар тергиидээн. Хууда дузалал ажыл-агыйлары эки түңнелдерни көргүзүп, 100 баштан 85 чаш төлдү алган, а уксаалыг мал ажыл-агыйлары 90 хуу четкен.

"Аныяк өг-бүлеге – кыштаг" губернатор төлевилелиниң киржикчилери – аныяк малчыннар арга-дуржулгазы эвээш-даа болза, малдың чаш төлүн 92 хуу чедир камгалап алган. Тес-Хем, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл база Эрзин кожууннарның "кыштагжылары" мал оолдаашкынының түңнели-биле тергиидээн. Олар республикада ортумак көргүзүг – 85 хуудан хөй анай, хураганнарны камгалап алган. Шээр малдың баш санын көвүдедир талазы-биле план 105 хууга күүсеттинген.

Республикага бода малдан 50189 бызааны алган. Мурнакчы кожуунарның одуруунче Чаа-Хөл, Таңды, Эрзин, Бии-Хем кирген. Республиканың ажыл-агыйлары чылгы малдан 19096 баш кулунну алган. Кожууннар аразындан Кызыл кожуун (3731 беден 2892 кулун) шылгарап, мурнакчы болган. Сарлыктан 2856 баш бызааны камгалап алган. Бо талазы-биле Бай-Тайга кожуун (882 сарлыктан 626 бызаа) эң бедик көргүзүглүг.

Бистиң корр.

Шончалай ХОВАЛЫГНЫҢ тырттырган чуруу.

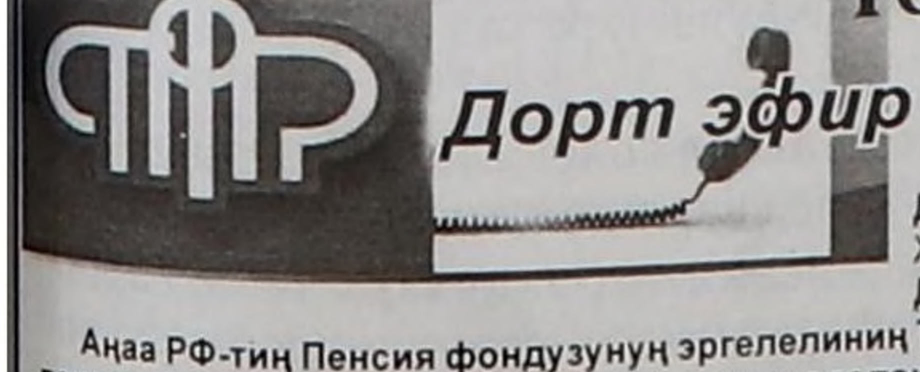

ТОЖУДАН ПЕНСИЯЛАП ҮНЕРИ ОРУЛГАЛЫГ БЕ?

«ШЫН» СОЛУННУҢ РЕДАКЦИЯЗЫНГА **2019 ЧЫЛДЫҢ ИЮЛЬ 16-ДА 10:00 ШАКТА** ЭРТЕР ТУРГАН РФ-ТЕ ПЕНСИЯ РЕФОРМАЛАРЫНГА ХАМААРЫШКАН **"ДОРТ ЭФИРНИ" ИЮЛЬ 25-ТЕ 10:00 ШАКЧЕ ЧЫЛДЫРГАНЫН ДЫҢНАТТЫВЫС.**

Аңаа РФ-тиң Пенсия фондузунуң эргелелиниң Тывада салбырының оралакчы даргазы Урана Кавааевна Монгуш, пенсия доктаадыр килдистиң даргазының оралакчызы Виолетта Анатольевна Кечил-оол база килдис эргелекчизи Адыгжы Алексеевич Бегзин-оол киржир.

ТЫВАДА МӨҢГҮН-ТАЙГА, ТОЖУ, ТЕРЕ-ХӨЛ — БО ҮШ КОЖУУННУ КЫДЫКЫ СОҢГУ ЧҮККЕ ДЕҢНЭЭНИ-БИЛЕ ЫНДА ШАЛЫҢ БОЛГАШ ПЕНСИЯНЫҢ ХЕМЧЭЭЛИ ӨСКЕ КОЖУУННАРГА КӨӨРДЕ, УЛУГ БОЛУП ТУРАР.

ПЕНСИЯЖЕ БО КОЖУУННАРДАН ҮНЕРГЕ ЧҮГЕ ЭКИЛ ДЭЭН ЧИЖЕКТИГ АЙТЫРЫГЛАРГА ХАРЫЫЛАРНЫ "ДОРТ ЭФИР" ҮЕЗИНДЕ **2-01-35, 2-17-91** ДУГААРЛЫГ ТЕЛЕФОННАРЖЕ ДОЛГААШ, БИЛИП АП БОЛУР. ООН АҢГЫДА "ШЫН" СОЛУННУҢ РЕДАКЦИЯЗЫНГА АЙТЫРЫГЛАРНЫ БИЖИМЕЛ-БИЛЕ КИИРИП БОЛУР.

Хүннүң медээлери

ЧАЪС СУУ ОРУКТАРНЫ ҮРЭЭН

Республика девискээринге үргүлчүлелдиг чаъстарның түңнелинде, чамдык оруктар үрелген. Улуг-Хем кожууннуң Арыскан суурнуң оруундан (7 км) Хүүле хемни кежир көвүрүгге чедир, оон аңгыда, Өвүр кожууннуң Хандагайты – Ак-Чыраа аразында автоорукта (79 км) Чоза болгаш Торгалыг хемнерни кежир көвүрүглерге чедир оруктарны чаъс суу чуүй шаапкан. Онза байдал болган черде үстүнде ады кирген кожууннарның удуртукчулары болгаш «Тываавтодорнуң» специалистеринден тургустунган комиссия ажылдап турар.

ДУГУРЖУЛГАГА АТ САЛГАН

Тываның күрүне университеди биле ТР-ниң Күш-культура болгаш спорт яамызы аразында кады ажылдажылга дугайында дугуржулганы чарган. Спорттуң аңгы-аңгы хевирлеринге Российның чыынды командазының кежигүннери спортчуларга тускайлаан олуттарны аңгылаары-биле база тренер башкыларны белеткээр талазы-биле керээге университеттиң ректору Ольга Хомушку болгаш спорт сайыды Субудай Монгуш аттарын салган. Оон аңгыда, бо дээди өөредилге чери спортчу клубтарның ажылын идепкейжидер, студентилер аразынга чайгы болгаш кышкы универсиадаже кирип турар спорттуң хевирлерин сайзырадыр сорулганы салган.

ТЫВАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ КУБОГУ

Бо хүннерде Тываның Баштыңының шаңналы дээш хол бөмбүүнге маргылдаалар эгелээн. 27 эр, база 17 херээжен, ниитизи-биле 44 команда аңаа киржир күзелин илереткен.Баштайгы оюннар июль 10-11 хүннеринде болур. Түңнел оюннар июль 13-те уламчылаар.

Эрткен 2018 чылдың чемпионнары — херээжен спортчулар аразынга Онза байдалдар яамызының база эр улус аразынга Чөөн-Хемчик кожууннуң командалары бо чылгы хол бөмбүүнүң маргылдаазынче хүндүлүг аалчылар кылдыр чалаткан.

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРИЛГЕЗИ

Красноярск край, Хакасия болгаш Тыва Республиканың статистика талазы-биле эргелелиниң дыңнатканы болза, алгы-кештен, хөмден кылыглар, пөс-таавыдан хептерни даарап, септээни дээш ачы-дуза чедирилгези 31,5, чурттаар оран-сава болгаш өскедаа тудугларның септелгези 13,7 хуу өскен. А радиоэлектроника аппаратуразын септээр ажылдар болгаш демирден эдилелдер кылыр ачы-дуза чедирилгези 10,5 хуу өзүлделиг болган.

Чазак Даргазы социал четкилерде

НААДЫМ ЧООКШУЛАП ОЛУР

Тываның Чазааның Даргазы Шолбан Кара-оол чоокшулап орар малчыннарның байырлалы — Наадымга уткуштур белеткел ажылдарынче чугула кичээнгейни салып турарының дугайында социал четкилерде бижээн.

«Бо неделя төнчүзүнде шупту национал байырлалывыс Наадымны демдеглеп эрттирер бис. Чаңчыл ёзугаар байырлаашкындан аңгыда, чаңгыс чер-чурттугларымбиле кедээ ажылагыйывыстың моондаа соңгаар сайзыралының дугайында айтырыгларны сайгарып чугаалажыр болгай бис. Оларга күрүне деткимчезинде чаа аргаларның кол угланыышкыннарының чугулазын онзалап, чугаалап, таныштырары кол чүүл болуп турар. Күш-ажылдың кижизиниң чылында шылгарааннарны, мурнакчыларны демдеглээри чугула.

Бо байырлалывыска келген аалчыларывыс тыва чоннуң культуразыбиле чоок таныжып, амгы үениң болгаш чаңчылчаан культураның эң дээре дээн чижектерин сонуургаар аргалыг болур дээрзинге бүзүрелдиг мен.

Эң-не кол айтырыг- хөй-ниитиниң айыыл чок чоруу. 55-ки даг-адыгжы бригаданың шериглери болгаш республикада ат-алдары билдингир спортчуларны, тренер башкыларны, чемпионнарны хаара тудуп, хөй кижи чыылган черлерге корум-чурум тудар талазы-биле бөлүктерни тургузар бис.

Мындыг арга-дуржулганы мооң мурнунда база ажыглап турган бис, республиканың чурттакчы чонунга кончуг таарышкан чүве».

ЧОННУҢ НЕГЕЛДЕЗИНИҢ ДЕҢНЕЛИ БЕДЭЭН

Тывавыстың социал-экономиктиг сайзыралын экижидип дээш кандыг айтырыгларже кичээнгей салза экил дээрзин билип алырда, чоннуң саналоналын дыңнаары чугула. Ынчангаш Шолбан Кара-оол бичииле хостуг үезинде чон-биле ажык чугаалажып, янзы-бүрү ужуражылгаларны эрттирип турар. Ооң дугайында интернетте ол мынчаар бижип турар:

«Эрткен дыштаныр хүннерде кожууннар кезип, чаңгыс чер-чурттугларым-биле ужуражылгаларны эрттирдим. Ол ужуражылгаларга чон хөй-ниитичи негелдезиниң деңнелиниң бедиин көргүстү- акша-шалың, пенсиядан эгелээш, экономиканың болгаш социал адырның сайзыралынга чедир айтырыгларны чугаалаштывыс. Чон боттарының өскен-төрээн суурларының келир үези, ооң сайзыралы, оруктар, уруглар садтары, школалар, культура одагларының чаартылгалары база чаагайжыдылга айтырыгларын салып, сонуургап турардыр. Тус чер чагыргалары-биле тодаргай төлевилелдерни ажылдап кылгаш, оларның аразындан бурунгаар сайзыралче угланган төлевилелди шилип алгаш, национал төлевилелдер аразынче киирери чугула. Мында эң-не кол чүүл — анаа-ла ужурлаарын болдурбазы. Бистиң эгелээшкинивис, кожууннарда эртип турар бурунгаар угланыышкынныг сессияларга бо айтырыгларны шиитпирлээр ужурлуг».

Тыва Республиканың Баштыңының
Хүндүлел бижии-биле шаңнаарының дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ЧАРЛЫ

Хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүн бижии-биле

Козага Очурович Доңгакты – өөредилгениң хоочунун,

Сендажы Тадылович Кууларны – Чөөн-Хемчик кожууннуң «Чадааның кожуунна зында ветеринария лабораториязы» күрүнениң бюджет албан чериниң ветеринар се эмчизин шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-

Кызыл хоорай
2019 чылдың июль 4
№129

"Тываның лидерлери" мөөрей

ТР-ниң Чазаа «Тываның лидерлери» деп 18-тен 35 харга чедир аныяктар ортузунга мөөрейни чарлаан. «Тываның лидерлери» — амгы салгалдың аныяк удуртукчуларының аразында эртип турар бирги мөөрей.

Ооң кол сорулгазы бурунгаар чүткүлдүг, удуртукчу болурунуң бүгү шынарлары бар база салым-чаяанныг аныяк кижилерни илередип, оларны деткиири болур. Мөөрейниң киржикчилери интернет-сайтыга https://xn--b1addko7aoi4ed.xn--p1ai/ бо чылдың июнь 20-ке чедир бүрүткелди эрткен. Киржикчилер шупту талазындан шилилгени эрткен. Оларның профессионал билиг-мергежили, езулуг лидер, кижилер-биле ажылдап билир шынарларын үнелээш, социал ужур-уткалыг төлевилелди амыдыралга боттандырарының талазы-биле тускай даалгаларны берип, бүгү талалыг шилилгени чорутканын сагындыраал.

Мөөрейге 18 хардан 35 харга чедир республикадан дашкаар өөренип турар студентилер база киржип болур. Бирги чаданың тиилекчилери финалга киржир эргелиг. Мөөрейниң тиилекчилери сертификаттарны болгаш тускай шаңналдарны алыр: удуртуп-баштаарының өөредиглиг программазын эрткен дугайында сертификат; Тыва республиканың аныяк удуртукчуларының кадрлар курлавырынче киирер арга-сүмени бээр; республиканың кол удуртукчулары дагдыныкчызы болур программага киржир аргалыг; бизнес-төлевилелин азы социал төлевилелин боттандырарынга грант деткимчезин алыр; ажыл-чорудулгазының аайы-биле Россияның база бүгү-делегей чергелиг аныяктарның чыыжынга киржир эргени бээр. Тыва Республиканың Баштыңының чылдың-на эртер Аныяктар шуулганынга шаңналдар тыпсыр езулалга мөөрейниң түңнелин үндүрүп, чарлаан.

Аныяктар хүнүн таварыштыр чыл санында эртип турар «Тываның командазы 2030» чыыштың киржикчилериниң аразынче «Тываның лидерлери» мөөрейниң тиилекчилери кирер дээрзин Тыва Республиканың Аныяктар департаментизиниң специалистери дыңнаткан.

«Тываның лидерлери» мөөрейге бүрүткелди эртип алган Кызыл хоорайның аныяктар херектериниң талазы-биле специа Диана Теспижек «Республиканың 2030 ч хөгжүлдезин канчаар көрүп турар мен айтырыгга мынчаар харыылаан: — Б республикавыс Россияның регионнар аразынга эң-не көскү, бедик деңнелче ужурлуг. Тываже делегейниң хөй са туристериниң кичээнгейин база хаара ту күзенчиг.

Бистиң ыдыктыг черлеривисти, эм шы лыг малгажывысты, эм оъттарывысты К дептерже киирип, тыва чоннуң дугай чүгле Россия иштинге эвес, а даштыкы тарга безин магадап, сонуургаарын ч алырынга идегээр мен.

Ынчангаш мен бодумнуң киирип т төлевилелимге Тываның эң чедишкинниг шала суларап турар талаларын сайг көрбүшаан, моон соңгаар социал-эконом сайзыралывыстың кол сорулгаларын хе лээрин оралдаштым.

Бистиң республикавыстың чедимч талазы чүл дээрге, Тыва Азия диптиң төв турары онзагай. Географтыг туружу база Моол, Алтай, Хакас, Бурят республика Красноярск край, Иркутск облазы-биле к гаарлажып чыдар.

База бир эки талазы — Тываның девис ринде казымал байлак хөй, арга-ыяц курлавыры четчир, бойдустан чайгаар бү камгалалдыг чараш черлеривис бол төөгүнүң тураскаалдары хөй. Бо даңз моон-даа ыңай уламчылап болур бис. аңгыда бистиң республикавысче кээп д таныл турар туристерниң саны чылдан чы көвүдеп турарын эскерип болур. Ол база талазы деп бодаар мен. А берге байдалдар га кадыг-дошкун агаар-бойдузу, өске реги нардан ырак черде болуп турары, быжыг с харылзаазы чогу дээш, өске-даа айтырыг кирип турар.

Мындыг хевирлиг айтырыгларны шиитп лээри-биле «Тываның лидерлери» мөөре киржир күзелдиг мен. Мөөрейниң тиилек лери «Тываның командазы 2030» шуулга киржир эргени чаалап алыр дээрзин катап б сагындыраал. Ынчангаш мөөрейниң шу киржикчилеринге төлевилелдерин чедишк ниг камгалап алырын күзедивис.

Алена НАН-ХО

Тыва Республиканың Чазааның шиитпирлери 11 муң өг-бүлениң амыдыралын эки талазынче өскерткен

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ
ТӨЛЕВИЛЕЛДЕР ОФИЗИ

Тываның Баштыңының чурттакчы чоннуң амыдыралын экижидеринче болгаш ядыы чорукту ажып эртеринче угланган төлевилелдер:

«Аныяк өг-бүлеге — кыштаг» төлевилелдиң дузазы-биле 659 ажы-төлдүг **313** өг-бүле чурттап орар амыдырал байдалын экижиткен.

«Инек — чемгерикчи малым» төлевилелдиң ачызында 3325 уругларлыг **869** өг-бүле саар инектиг болган.

«Социал картофель» төлевилелдиң дузазы-биле 23100 өг-бүле чылдың-на картофельдиң элбек дүжүдүн ажаап ап турар.

«Социал хөмүр» төлевилелдиң ачызында 12360 ажы-төлдүг **2472** өг-бүле соок кыжын одаар чүүл-биле хандыртынып турар.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга Политиктиг партия ЛДПР-Россияның либерал-демократтыг партиязының Тываның регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарның республика даңзызының дугайында

№63/328-7 2019 чылдың июль 6 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының Тываның регионалдыг салбырындан кандидаттарның республика даңзызын шынзыдары-биле киирген документилерин сайгарып көргеш, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 34-кү, 35-ки чүүлдеринге дүүштүр, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза,**

1. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга республиканың чаңгыс аай соңгулда округу-биле Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының Тываның регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарының 51 кижи санныг даңзызын (коштунган даңзыны) шынзыдар.

2. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга республиканың чаңгыс аай соңгулда округу-биле Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының Тываның регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарының шынзыттынган республика даңзызының хоолгазын политиктиг партияның регионалдыг салбырының бүрүн эргелиг төлээлекчизинге тыпсыр.

3. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга республиканың чаңгыс аай соңгулда округу-биле Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының Тываның регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарының шынзыттынган республика даңзызының хоолгазын девискээр соңгулда комиссияларынче чорудар.

4. Ук доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы О.В. ФОРТУНА

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш. САМБАЛА.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарынга Политиктиг партия ЛДПР – Россияның либерал-демократтыг партиязының Тываның регионалдыг салбырының соңгулда каттыжыышкынындан депшиткен республика даңзызының составында кандидаттарының дугайында (Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2019 чылдың июль 6-дан №63/328-7 доктаалы-биле шынзыттынган) МЕДЭЭ

РЕСПУБЛИКАНЫҢ НИИТИ КЕЗЭЭ

1. **Жириновский Владимир Вольфович** – Алма-Ата хоорайга 1946 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Москва хоорай, дээди профессионал эртемниг: Москваның М.В.Ломоносов аттыг күрүне университеди (чөөн чүк чоннарының дылдарының институду), 1970 чыл, Москваның М.В. Ломоносов аттыг күрүне университеди, 1977, Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазы, депутат, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партия фракциязының удуртукчузу, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

2. **Натаров Сергей Васильевич** – Ростов облазының Красный Сулин хоорайга 1968 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Красноярск хоорай, дээди профессионал эртемниг (магистратура), «Россия Федерациязының Президентизиниң чанында улус ажыл-агыйының болгаш күрүне албанының Россия академиязы» дээди өөредилгениң Федералдыг күрүне бюджеттиг өөредилге албан чери, 2016 чыл; Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының чедиги чыыжының депутады, Күрүне Думазының кадык камгалалының талазы-биле Комитединиң даргазының бирги оралакчызы, Политиктиг партия ЛДПР - Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

3. **Ооржак Андриан Шериг-оолович** – Тыва АССР-ниң Барыын-Хемчик районунуң Шекпээр суурга 1973 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди профессионал эртемниг, Кемеровонуң күрүне университеди, 1995 чыл, КХН "Хуу камгалал организациязы «Грифон», Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

ДЕВИСКЭЭР БӨЛҮКТЕРИНИҢ КАНДИДАТТАРЫ

Оң талакы эриктиң №1 девискээр бөлүү

1. **Сараваа Чечек Алексеевна** – Тыва Республиканың Ак-Довурак хоорайга 1978 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Ак-Довурак хоорай, ортумак тускай эртемниг, «Ак-Довурактыг даг техникуму» Тыва Республиканың күрүнениң бюджеттиг профессионал өөредилге албан чери, 2019 чыл, Кызыгаарлаттынган харыысалгалыг ниитилел «Тываның даг компаниязы», Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

2. **Ремизов Вячеслав Николаевич** – Горький облазының Павлово хоорайга 1956 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди профессионал эртемниг, Россия Федерациязының Президентизиниң чанында Россияның күрүне албанының академиязы, 2002 чыл; пенсионер, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

3. **Гаврилов Григорий Сергеевич** – Красноярск крайның Дивногорск хоорайга 1987 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Дивногорск хоорай, дээди профессионал эртемниг, «Сибирьниң федералдыг университеди» дээди профессионал өөредилгелиг Федералдыг күрүнениң автономнуг өөредилге албан чери, 2010 чыл, КХН «Электроснаб», Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Автооруктуң №2 девискээр бөлүү

1. **Арламнай Юлия Владимировна** – Тыва АССР-ниң Туран хоорайга 1970 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди профессионал эртемниг: «Сибирьниң күрүне албанының академиязы» дээди профессионал өөредилгелиг Федералдыг күрүне өөредилгезиниң албан чери, 2006 чыл, хуу сайгарлыкчы, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

2. **Бусыгина Наталья Александровна** – Томск облазының Кожевниковский районунуң Кожевниково суурга 1985 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, ортумак профессионал эртемниг, «Тываның сайгарлыкчы чорук техникуму» Тыва Республиканың күрүнениң бюджеттиг профессионал өөредилге албан чери, 2018 чыл, түр үеде ажылдавайн турар, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

3. **Щуточкин Алексей Валерьевич** – Красноярск хоорайга 1979 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Красноярск хоорай, эге профессионал эртемниг, Красноярск хоорайның №31 дээди профессионал училище, 1994 чыл, КХН «Вариант-999», Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Төптүң №3 девискээр бөлүү

1. **Попов Владимир Викторович** – Чита облазының Хилокск районунуң Мозгон суурга 1976 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Красноярск хоорай, дээди профессионал эртемниг, «Россия Федерациязының Иштики херектер яамызының Ыраккы Чөөн чүктүң юридиктиг институду» 2003 чыл, түр үеде ажылдавайн турар, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

2. **Еске Захар Леонидович** – Красноярск крайның Ирбей районунуң Ирбей суурга 1999 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Ирбей район, Ирбей суур, ниити (долу) ортумак эртемниг, «Сибирьниң академик М.Ф.Решетнев аттыг эртем болгаш технологияның күрүне университеди» дээди профессионал өөредилгелиг Федералдыг күрүне бюджеттиг өөредилге албан чериниң сургуулу, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

3. **Крапивин Константин Андреевич** – Красноярск хоорайга 1997 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Красноярск хоорай, ниити (долу) ортумак эртемниг, Сибирьниң академик М.Ф.Решетнев аттыг эртем болгаш технологияның күрүне университединиң сургуулу, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Май бирниң №4 девискээр бөлүү

1. **Сарыглар Кара-Кат Кушкаш-ооловна** – Тыва Республиканың Ак-Довурак хоорайга1972 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, ортумак профессионал эртемниг, «Тываның Көдээ ажыл-агый техникуму» ортумак профессионал өөределгелиг Федералдыг күрүне өөредилгезиниң албан чери, 2006 чыл, КХН «Ратна групп», Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

2. **Цитцер Виктор Викторович** – Красноярск крайның Ужур хоорайга 1958 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, ортумак профессионал эртемниг, Кызылдың автомобиль-орук техникуму, 1978 чыл, КХН «Надир», Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

3. **Прокофьев Дмитрий Игорьевич** – Азербайджан Республиканың Баку хоорайга 1997 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Красноярск хоорай, ниити (долу) ортумак эртемниг, Сибирьниң академик М.Ф.Решетнев аттыг эртем болгаш технологияның күрүне университединиң сургуулу, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Ленинградтың №5 девискээр бөлүү

1. **Хомушку Мерген Борисович** – Тыва АССР-ниң Барыын-Хемчик районунуң Барлык суурга 1978 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди профессионал эртемниг (магистратура), Москваның М.В. Ломоносов аттыг күрүне университеди, 2016 чыл, түр үеде ажылдавайн турар, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

2. **Френт Игорь Алексеевич** – Тыва АССР-ниң Кызыл районунуң Каа-Хем суурга 1985 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, ортумак профессионал эртемниг, Кызылдың автомобиль-орук техникуму, 2005 чыл, «Россия Федерациязының транспорт яамызының ведомство камгалалының эргелели» Федералдыг күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезиниң Сибирь филиалы, Кызыл хоорайның Төлээлекчилер Хуралының бешки чыыжының доктаамал үндезинде депутады, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

3. **Петров Артем Андреевич** – Казахстан Республиканың Джамбул хоорайга 1989 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Красноярск хоорай, дээди профессионал эртемниг, «Сибирьниң федералдыг университеди» дээди профессионал өөредилгелиг Федералдыг күрүнениң автономнуг өөредилге албан чери, 2011 чыл, түр үеде ажылдавайн турар, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Чөөн таланың №6 девискээр бөлүү

1. **Попов Виктор Владимирович** – Тыва АССР-ниң Каа-Хем районунуң Сарыг-Сеп суурга 1972 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Хакас Республика, Саяногорск хоорай, дээди профессионал эртемниг Сибирьниң аэрокосмиктиг академиязы, 1995 чыл, КХН «НефтеГазТансСнаб-Хакасия», Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

2. **Буренко Павел Андреевич** – Красноярск хоорайга 1983 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Красноярск хоорай, ортумак профессионал эртемниг, Красноярскиниң Демир-орук транспортунуң техникуму, 2002 чыл, Красноярск хоорайның «Крайның клиниктиг эмнелгези» Крайның күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чери, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

3. **Садовский Олег Александрович** –Красноярск крайның Минусинск хоорайга 1990 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Минусинск хоорай, эге профессионал эртемниг, «Профессионал училище №61» эге профессионал өөредилгелиг крайның күрүне бюджеттиг өөредилге албан чери, 2008 чыл, түр үеде ажылдавайн турар, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

(Уланчызы 4,5,6 арыннарда).

Барыын-Хемчиктиң №7 девискээр бөлүү

Куулар Мая Ашак-ооловна – Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районунуң Баян-Тала суурга 1969 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Таңды кожуун, Бай-Хаак суур, ниити (долу) ортумак эртемниг, КХН «Ратна групп», Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

Мирошниченко Артемий Александрович – Красноярск крайның Норильск хоорайга 1995 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Красноярск хоорай, ниити (долу) ортумак эртемниг, Красноярск крайның Хоойлужудулга Палатазы, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

Лебедева Дарья Владимировна – Красноярск хоорайга 1998 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Красноярск хоорай, ниити (долу) ортумак эртемниг, Красноярск крайның Хоойлужудулга Палатазы, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Бай-Тайганың №8 девискээр бөлүү

1. **Сулайманов Меңги Манатбекович** – Тыва АССР-ниң Бай-Тайга районунуң Тээли суурга 1984 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди профессионал эртемниг, Кыргысстанның И. Арабаев аттыг күрүне университеди, 2011 чыл, түр үеде ажылдавайн турар, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

2. **Евдокимова Людмила Геннадьевна** – Тыва Республиканың Таңды районунуң Балгазын суурга 1986 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Таңды кожуун, Балгазын суур, ниити (долу) ортумак эртемниг, түр үеде ажылдавайн турар, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

3. **Моңгуш Вероника Кустововна** – Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районунуң Чадаана хоорайга 1980 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Чеди-Хөл кожуун, Чал-Кежиг суур, эге профессионал эртемниг, Тыва Республиканың Чеди-Хөл кожууннуң Хову-Аксының №9 профессионал училищези, 2003 чыл, түр үеде ажылдавайн турар, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Чөөн-Хемчиктиң №9 девискээр бөлүү

1. **Самотесов Антон Владимирович** – Красноярск крайның Ачинск хоорайга 1996 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Ачинск хоорай, дээди профессионал эртемниг (бакалавриат), «Сибирьниң федералдыг университеди» дээди профессионал өөредилгелиг күрүнениң Федералдыг автономнуг өөредилге албан чери, 2018 чыл, КХН «Бриллиант Групп», Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

2. **Андреева Вероника Геннадьевна** – Красноярск крайның Партизанский районунуң Асафьевка суурга 1976 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Партизанский район, Партизанское суур, ниити (долу) ортумак эртемниг, хуу сайгарлыкчы, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

3. **Мурзина Мария Анатольевна** – Казахстан, Семипалатинск хоорайга 1986 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Красноярск хоорай, дээди профессионал эртемниг, «Красноярскиниң В.П.Астафьев аттыг күрүнениң педагогика университеди» дээди өөредилгелиг күрүнениң өөредилге албан чери, 2009 чыл, Красноярск крайның Хоойлужудулга Палатазы, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Сүт-Хөлдүң №10 девискээр бөлүү:

1. **Моңгуш Арсений Букууевич** – Тыва АССР-ниң Сүт-Хөл районунуң Алдан-Маадыр суурга 1965 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди профессионал эртемниг, «Россия Федерациязының Иштики херектер яамызының Сибирьниң юридиктиг институду» дээди профессионал өөредилгелиг күрүнениң өөредилге албан чери, (Красноярск хоорай) 2007 чыл, пенсионер, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

2. **Дивлишов Петр Олегович** – Тыва Республиканың Кызыл хоорайга 1994 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, ортумак профессионал эртемниг, «Кызылдың транспорт техникуму» күрүнениң бюджеттиг профессионал өөредилге албан чери, 2017 чыл, КХН «Эликом айыыл чок чоруктуң төвү», Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

3. **Лазарев Максим Петрович** – Красноярск хоорайга 1987 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Красноярск хоорай, дээди профессионал эртемниг, «Сибирьниң күрүнениң технологтуг университеди» дээди профессионал өөредилгелиг Федералдыг күрүне бюджеттиг өөредилге албан чери, 2013 чыл, «Красноярскиниң машина бүдүрер заводу» акционерлиг ниитилел, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Чаа-Хөлдүң №11 девискээр бөлүү

1. **Тюлюш Ия Ивановна** – Тыва АССР-ниң Шагаан-Арыг хоорайга 1963 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Улуг-Хем кожуун, Шагаан-Арыг хоорай, дээди профессионал эртемниг, Россияның ИХЯ-ның Сибирьниң юридиктиг институду, 2003 чыл, пенсионер, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

2. **Тюлюш Сылдыс Шулууевич** – Кызыл хоорайга 1969 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Улуг-Хем кожуун, Шагаан-Арыг хоорай, дээди профессионал эртемниг, Россия ИХЯ-ның Барнаулдуң юридиктиг институду, 2000 чыл, пенсионер, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

3. **Болтышев Андрей Владимирович** – Красноярск крайның Березовский районунуң Зыково суурга 1967 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Красноярск хоорай, дээди профессионал эртемниг, Сибирьниң орук аргыжылгаларының күрүне университеди, 2002 чыл, Красноярск крайның Губернаторунуң болгаш Чазаанының ажыл-херектер эргелели, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Улуг-Хемниң №12 чаңгыс мандаттыг соңгулда округу

1. **Вознюк Анна Алексеевна** – Кызыл хоорайга 1960 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, ортумак профессионал эртемниг, Кызылдың автомобиль-орук техникуму, 1982 чыл, пенсионер, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

2. **Балчый-оол Рада Меңге-Доржуевна** – Россия, Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районунуң Чадаана хоорайга 1973 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, ниити (долу) ортумак эртемниг, КХН «Ратна групп», Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

3. **Бондаренко Андрей Константинович** – Ростов облазының Красный Сулин хоорайга 1985 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Красноярск хоорай, дээди профессионал эртемниг, «Мурнуу Федералдыг университет» дээди өөредилгениң Федералдыг күрүнениң автономнуг өөредилге албан чери, 2010 чыл, Красноярск крайның Хоойлужудулга Палатазы, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Кызылдың №13 девискээр бөлүү

1. **Моңгуш Юрий Барай-оолович** – Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районунуң Ийме суурга 1963 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика,Кызыл хоорай, ортумак профессионал эртемниг, Кызылдың уран чуул училищези, 1991 чыл, түр үеде ажылдавайн турар, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

2. **Ондар Юлия Сергеевна** – Тыва АССР-ниң Чадаана хоорайга 1987 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Чөөн-Хемчик кожуун, Чадаана хоорай, ниити (долу) ортумак эртемниг, КХН «Ратна групп», Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

3. **Емельянов Михаил Константинович** – Красноярск крайның Дудинка хоорайга 1973 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Красноярск хоорай, дээди профессионал эртемниг, Красноярскиниң күрүне университеди, 1996 чыл, түр үеде ажылдавайн турар, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Бии-Хемниң №14 девискээр бөлүү

1. **Кара-Сал Эрес Күнзен-оолович** – Тыва Республиканың Тожу кожууннуң Адыр-Кежиг суурга 1977 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди профессионал эртемниг, Омскиниң аграрлыг күрүне университеди, 2001 чыл, КХН «Тывагипрозем», Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

2. **Почикаев Роман Сергеевич** – Тыва Республиканың Тожу кожууннуң Ырбан суурга 1991 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди профессионал эртемниг, «Россия Федерациязының юстиция яамызының Россияның эрге-хоойлу академиязы», 2013 чыл, КХН «Улуг-Хем» Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү;

3. **Еремин Михаил Александрович** – Красноярск хоорайга 1973 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Красноярск хоорай, дээди профессионал эртемниг (магистратура), «Сибирьниң федералдыг университеди» дээди профессионал өөредилгелиг күрүнениң Федералдыг автономнуг өөредилге албан чери, 2014 чыл, КХН «НПЦ Магниттиг гидродинамика», Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Каа-Хемниң №15 девискээр бөлүү

1. **Кенден Орлан Владимиров[ич]** – Кызыл хоорайга 1978 чылда төрүт[түнген], чурттап турар чериниң адрези: Тыва [Рес]публика, Кызыл хоорай, дээди про[фес]сионал эртемниг, Тываның күрүне [уни]верситеди, 2005 чыл, хуу сайгарлы[кчы], Политиктиг партия **ЛДПР** – Росси[яның] либерал-демократтыг партиязы[ның] кежигүнү;

2. **Иващенко Юрий Михайло[вич]** – Краснодар крайның Павлов[ский] районунуң Павловск суурга 1972 [чылда] төрүттүнген, чурттап турар чер[иниң] адрези: Красноярск край, Красно[ярск] хоорай, дээди профессионал эр[темниг], Хакасияның Н.Ф.Катанов аттыг кү[рүне] университеди, 1997 чыл, Красно[ярск] хоорайның төп районунуң №4 орт[умак] школазы муниципал бюджеттиг н[...] өөредилге албан чери, Политиктиг [пар]тия **ЛДПР** – Россияның либерал-[демо]краттыг партиязының кежигүнү;

3. **Штеле Александр Анатол[ьевич]** – Красноярск хоорайга 1987 ч[ылда] төрүттүнген, чурттап турар чер[иниң] адрези: Красноярск край, Манский ра[йон], Шалинское суур, дээди профессионал [эр]темниг (бакалавриат), «Красноярск[иниң] аграрлыг күрүне университеди» д[ээди] профессионал өөредилгелиг Феде[рал]дыг күрүне бюджеттиг өөредилге ал[бан] чери, түр үеде ажылдавайн турар, П[оли]тиктиг партия **ЛДПР** – Россияның л[ибе]рал-демократтыг партиязының кежи[гүнү].

Эрзинниң №16 чаңгыс мандатт[ыг] соңгулда округу

1. **Моңгуш Алдын-кыс Калдар[...]ловна** – Тыва АССР-ниң Барыын-Хем[чик] районунуң Шекпээр суурга 1974 чы[лда] төрүттүнген, чурттап турар ч[ериниң] адрези: Тыва Республика, Кызыл [хоорай], ортумак профессионал эртем[ниг], Кызылдың педагогика училищези, 1[...] чыл, КХН «Ратна-групп», Полити[ктиг] партия **ЛДПР** – Россияның либерал-[демо]краттыг партиязының кежигүнү;

2. **Безруких Виктор Андреев[ич]** – Красноярск хоорайга 1996 чы[лда] төрүттүнген, чурттап турар чери[ниң] адрези: Красноярск край, Красно[ярск] хоорай, ниити (долу) ортумак эртем[ниг], түр үеде ажылдавайн турар, Полити[ктиг] партия **ЛДПР** – Россияның либерал-[демократтыг партиязының кежигүнү;]

3. **Полуян Павел Вадимович** – Красноярск хоорайга 1958 чылда тө[рүт]түнген, чурттап турар чериниң ад[ре]зи: Красноярск край, Красноярск хо[о]рай, дээди профессионал эртем[ниг], Красноярскиниң күрүне университе[ди], 1980 чыл, Сибирьниң федералдыг у[ни]верситеди, Политиктиг партия **ЛДП[Р]** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле Политиктиг партия ЛДПР – Россияның либерал-демократтыг партиязының Тываның регионалдыг салбырындан депшиткен депутаттарга кандидаттарның даңзызының дугайында

№63/329-7 2019 чылдың июль 6 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжын[ын]га чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле Политиктиг парт[ия] ЛДПР – Россияның либерал-демократтыг партиязының Тываның регионалд[ыг] салбырындан депшиткен депутаттарга кандидаттарның даңзызын шынзыдар[...] биле киирген документилерин сайгарып көргеш, «Тыва Республиканың Дээ[ди] Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Ты[ва] Республиканың Хоойлузунуң 33, 35 чүүлдеринге дүүштүр, Тыва Республиканы[ң] Соңгулда комиссиязының **доктаадыры-болза,**

1. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжынг[а] чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының Тываның регионалдыг салбыр[ын]дан депшиткен депутаттарга кандидаттарның 16 кижи санныг даңзызын (коштунга[н] даңзы) шынзыдар.

2. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының Тываның регионалдыг салбырынд[ан] депшиткен депутаттарга кандидаттарның шынзытпан даңзызының хоолгаз[ын] политиктиг партияның регионалдыг салбырының бүрүн эргелиг төлээлекчизинг[е] тывыср.

3. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының Тываның регионалдыг салбырынд[ан] депшиткен депутаттарга кандидаттарның шынзыткан даңзызының хоолгаз[ын] девискээр соңгулда комиссияларынче чорудар.

4. Ук доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы О.В. ФОРТУНА.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш. САМБАЛА.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле Политиктиг партия ЛДПР – Россияның либерал-демократтыг партиязының Тываның регионалдыг салбырының каттыжыышкынындан депшиткен депутаттарга кандидаттарның дугайында (Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2019 чылдың июль 6-дан №63/329-7 доктаалы-биле шынзыттынган) МЕДЭЭ

Оң талакы эриктиң чаңгыс мандаттыг №1 соңгулда округу

Сараваа Чечек Алексеевна – Тыва Республиканың Ак-Довурак хоорайга 1978 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Ак-Довурак хоорай, ортумак тускай эртемниг, «Ак-Довурактыг даг техникуму» Күрүнениң бюджеттиг профессионал өөредилге албан чери, 2019 чыл, «Тываның даг компаниязы» кызыгаарлаттынган харыысалгалыг ниитилел, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Автооруктуң чаңгыс мандаттыг №2 соңгулда округу

Куулар Мая Ашак-ооловна – Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районунуң Баян-Тала суурга 1969 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Таңды кожуун, Бай-Хаак суур, ниити (долу) ортумак эртемниг, КХН «Ратна групп», Политиктиг партия ЛДПР - Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Төптүң чаңгыс мандаттыг №3 соңгулда округу

Арламнай Юлия Владимировна - Тыва АССР-ниң Туран хоорайга 1970 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди профессионал эртемниг: «Сибирьниң күрүне албанының академиязы» дээди профессионал өөредилгелиг Федералдыг күрүне өөредилгезиниң албан чери, 2006 чыл, хуу сайгарлыкчы, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Май бирниң чаңгыс мандаттыг №4 соңгулда округу

Сарыглар Кара-Кат Кушкаш-ооловна - Тыва Республиканың Ак-Довурак хоорайга1972 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, ортумак профессионал эртемниг, «Тываның көдээ ажыл-агый техникуму» ортумак профессионал өөределгелиг Федералдыг күрүне өөредилгезиниң албан чери, 2006 чыл, КХН «Ратна групп», Политиктиг партия ЛДПР – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Ленинградтың №5 чаңгыс мандаттыг соңгулда округу

Моңгуш Вероника Кустововна – Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районунуң Чадаана хоорайга 1980 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Чеди-Хөл кожуун, Чал-Кежиг суур, Бавун-оол кудумчузу, бажың 17, квартира 1, эге профессионал эртемниг, Тыва Республиканың Чеди-Хөл кожуунунуң Хову-Аксының №9 профессионал училищези, 2003 чыл, түр үеде ажылдавайн турар, Политиктиг партия ЛДПР – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Чөөн таланың чаңгыс мандаттыг №6 соңгулда округу

Оржак Андриан Шериг-оолович – Тыва АССР-ниң Барыын-Хемчик районунуң Шекпээр суурга 1973 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди профессионал эртемниг, Кемеровонуң күрүне университеди, 1995 чыл, КХН "Хуу камгалал организациязы «Грифон», Политиктиг партия ЛДПР – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Барыын-Хемчиктиң чаңгыс мандаттыг №7 соңгулда округу

Хомушку Мерген Борисович – Тыва АССР-ниң Барыын-Хемчик районунуң Барлык суурга 1978 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди профессионал эртемниг (магистратура), Москваның М.В.Ломоносов аттыг күрүне университеди, 2016 чыл, түр үеде ажылдавайн турар, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Бай-Тайганың чаңгыс мандаттыг №8 соңгулда округу

Сулайманов Меңги Манатбекович – Тыва АССР-ниң Бай-Тайга районунуң Тээли суурга 1984 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди профессионал эртемниг, Кыргыстанның И. Арабаев аттыг күрүне университеди, 2011 чыл, түр үеде ажылдавайн турар, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Чөөн-Хемчиктиң чаңгыс мандаттыг №9 соңгулда округу

Самотесов Антон Владимирович – Красноярск крайның Ачинск хоорайга 1996 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Ачинск хоорай, дээди профессионал эртемниг (бакалавриат), «Сибирьниң федералдыг университеди» дээди профессионал өөредилгелиг Федералдыг күрүнениң автономнуг өөредилге албан чери, 2018 чыл, КХН «Бриллиант Групп», Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Сүт-Хөлдүң чаңгыс мандаттыг №10 соңгулда округу

Моңгуш Арсений Букуевич – Тыва АССР-ниң Сүт-Хөл районунуң Алдан-Маадыр суурга 1965 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди профессионал эртемниг, «Россия Федерациязының Иштики херектер яамызының Сибирьниң юридиктиг институду» дээди профессионал өөредилгелиг күрүнениң өөредилге албан чери, (Красноярск хоорай) 2007 чыл, пенсионер, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Чаа-Хөлдүң чаңгыс мандаттыг №11 соңгулда округу

Тюлюш Ия Ивановна – Тыва АССР-ниң Шагаан-Арыг хоорайга 1963 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Улуг-Хем кожуун, Шагаан-Арыг хоорай, дээди профессионал эртемниг, «Россияның ИХЯ-ның Сибирьниң юридиктиг институду», 2003 чыл, пенсионер, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Улуг-Хемниң чаңгыс мандаттыг №12 соңгулда округу

Балчий-оол Рада Меңге-Доржуевна – Россия, Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районунуң Чадаана хоорайга 1973 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, ниити (долу) ортумак эртемниг, КХН «Ратна групп», Политиктиг партия ЛДПР - Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Кызылдың чаңгыс мандаттыг №13 соңгулда округу

Моңгуш Юрий Барай-оолович – Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районунуң Ийме суурга 1963 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, ортумак профессионал эртемниг, Кызылдың уран чүүл училищези, 1991 чыл, түр үеде ажылдавайн турар, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Бии-Хемниң чаңгыс мандаттыг №14 соңгулда округу

Кара-Сал Эрес Күнзен-оолович – Тыва Республиканың Тожу кожуунунуң Адыр-Кежиг суурга 1977 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди профессионал эртемниг, Омскиниң аграрлыг күрүне университеди, 2001 чыл, КХН «Тывагипрозем», Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Каа-Хемниң чаңгыс мандаттыг №15 соңгулда округу

Кенден Орлан Владимирович – Кызыл хоорайга 1978 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди профессионал эртемниг, Тываның күрүне университеди, 2005 чыл, хуу сайгарлыкчы, Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Эрзинниң чаңгыс мандаттыг №16 соңгулда округу

Моңгуш Алдын-кыс Калдар-ооловна – Тыва АССР-ниң Барыын-Хемчик районунуң Шекпээр суурга 1974 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, ортумак профессионал эртемниг, Кызылдың педагогика училищези, 1996 чыл, КХН «Ратна-групп», Политиктиг партия **ЛДПР** – Россияның либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга «Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш» политиктиг партияның Тыва Республикада регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарның республика даңзызының дугайында

№64/337-7 2019 чылдың июль 7 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** Политиктиг партияның Тыва Республикада регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарның даңзызын шынзыдары-биле киирген документилерин сайгарып көргеш, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдазының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 34-кү, 35-ки чүүлдеринге дүүштүр, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга республиканың чаңгыс аай соңгулда округу-биле **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның Тыва Республикада регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарының 30 кижи санныг даңзызын (коштунган даңзыны) шынзыдар.

2. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга республиканың чаңгыс аай соңгулда округу-биле **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның Тыва Республикада регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарының шынзыттынган даңзызының хоолгазын политиктиг партияның регионалдыг салбырының бүрүн эргелиг төлээлекчизинге тыпсыр.

3. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга республиканың чаңгыс аай соңгулда округу-биле **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның Тыва Республикада регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарының шынзыттынган даңзызының хоолгазын республиканың чаңгыс аай соңгулда округунуң девискээр соңгулда комиссияларынче чорудар.

4. Ук доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы О.В. ФОРТУНА.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш. САМБАЛА.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга кандидаттарның республика даңзызының составында «Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш» политиктиг партияның Тыва Республикада регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттар дугайында (Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2019 чылдың июль 7-дан №64/337-7 доктаалы-биле шынзыттынган) МЕДЭЭ

НИИТИ РЕСПУБЛИКАНЫҢ КЕЗЭЭ

Ондар Вячеслав Судер-оолович – Тыва Республиканың Кызыл кожуунунуң Победа суурга 1958 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Красноярскиниң күрүнениң медицина институду, 1984, КХН «Баштайгы хирургия»;

Ооржак Дандар Дандар-ооович – Тыва АССР-ниң Шагаан-Арыг хоорайга 1964 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Иркутскиниң А.А.Жданов аттыг күрүне университеди, 1986, Ооржак Д.Д. адвокаттың кабинеди, «Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш» политиктиг партияның кежигүнү.

ДЕВИСКЭЭР БӨЛҮҮНҮҢ КАНДИДИАТТАРЫ

Оң талакы эриктиң чаңгыс мандаттыг №1 соңгулда округунуң девискээр бөлүү

1. Анищенко Надежда Алексеевна – Тула облазының Богородицский районунуң Товарковский суур, 1-ги Павловский суурга 1949 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула область, Тула хоорай, ортумак тускай эртемниг, 1970, РСФСР ЦСУ УПК Тула областың санаашкын-бухгалтер школазы, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Антонова Вера Павловна – Тула хоорайга 1946 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула хоорай, дээди эртемниг, 1970, Туланың политехниктиг институду, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү.

Автооруктуң чаңгыс мандаттыг №2 соңгулда округунуң девискээр бөлүү

1. Баранович Римма Ивановна – Волгоград хоорайга 1951 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула хоорай, дээди эртемниг, 1974, Москваның Күш-ажылдың Кызыл Тук орденинин каң-демир хоюлдурар институду, Бүгү-Россияның бот-өөредилгелиг саң-хөө-экономика институду, экономист мергежилдиг, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Басова Наталия Ивановна – Тула хоорайга 1962 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула область, Привокзальный район, ортумак тускай эртемниг, 1978, Тула областың эмчи училищези, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү.

Төптүң чаңгыс мандаттыг №3 соңгулда округунуң девискээр бөлүү

1. Доңгак Орлан Ойдуп-оолович – Кызыл хоорайга 1960 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, 1982, Новосибирскиниң В.В. Куйбышев аттыг инженер-тудуг институду, ААН «Тываграждан проект»;

2. Борисова Валентина Петровна – Оренбург областын Медногорск хоорайга 1944 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула хоорай, дээди эртемниг, 1965, Туланың Л.Н.Толстой аттыг күрүнениң педагогика институду, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү;

3. Воротникова Ольга Михайловна – Тула хоорайга 1960 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула хоорай, ортумак тускай эртемниг, 1980, Туланың коммунал-тудуг техникуму, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү.

Май бирниң чаңгыс мандаттыг №4 соңгулда округунуң девискээр бөлүү

1. Гречнева Наталия Михайловна – Рязань областың Сапожковский районунуң Никольское суурга 1951 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула хоорай, дээди эртемниг, 1968, Москваның М.В.Ломоносов аттыг күрүне университеди, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Жарикова Нина Алексеевна – Тула областың Дубенский районунуң Храбрищево суурга 1950 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула хоорай, дээди эртемниг, 1977, Бүгү-эвилелдиң аъш-чем үлетпүрүнүң бот-өөредилге институду, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү.

Ленинградтың чаңгыс мандаттыг №5 соңгулда округунуң девискээр бөлүү

1. Калиниченко Лидия Михайловна – Москва областың Зарайск хоорайга 1940 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула хоорай, дээди эртемниг, 1969, Москва хоорайның совет садыгның бот-өөредилге институду, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Коледин Виктор Андреевич – Тула областың Ленинградский районунуң Полянское суурга 1949 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула хоорай, ортумак тускай эртемниг, Хоорайның профессионал-техниктиг №11 училищези Тула хоорай, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү.

Чөөн таланың чаңгыс мандаттыг №6 соңгулда округунуң девискээр бөлүү

1. Моңгуш Владимир Владимирович – Тыва Республиканың Таңды кожуунунуң Балгазын суурга 1977 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Тываның күрүне университеди, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Коледина Татьяна Ивановна – Тула областың Плавский районунуң Спасское суурга 1953 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула хоорай, ортумак тускай эртемниг, 1971, Туланың көдээ ажыл-агый техникуму, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү;

3. Колесова Любовь Ивановна – Тамбов областың Тамбовский районунуң Троицкая суурга 1960 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула хоорай, Приовокзальный район, ортумак тускай эртемниг, Тамбов олбастың кооперативтиг профессионал-техниктиг училищезиниң кулинария салбыры, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү.

Бай-Тайганың чаңгыс мандаттыг №8 соңгулда округунуң девискээр бөлүү

1. Мащенко Вера Александровна – Тула хоорайга 1948 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула хоорай, ортумак тускай эртемниг, 1968, Хоорайның профессионал-техниктиг №1 училищези, Тула хоорай, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Орлова Елена Станиславовна –Тула хоорайга 1963 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула хоорай, ортумак тускай эртемниг, 1988, Туланың көдээ ажыл-агый техникуму, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү.

Сүт-Хөлдүң №10 чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээр бөлүү

1. Ооржак Амир Дудакович – Тыва Республиканың Сүт-Хөл кожунунуң Сүт-Хөл суурга 1960 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, 1982, Сибирьниң Күш-ажылдың Кызыл тук орденниг В.В. Куйбышев аттыг автомобиль-орук институду, пенсионер;

2. Сапега Екатерина Алексеевна – Тула хоорайга 1994 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула хоорай, дээди эртемниг, 2015, Туланың күрүне университеди, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү;

3. Сидорова Татьяна Александровна – Тула хоорайга 1957 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула хоорай, дээди эртемниг, 1980, Туланың политехниктиг институду, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү.

Бии-Хемниң чаңгыс мандаттыг №14 соңгулда округунуң девискээр бөлүү

1. Тюлюш Владимир Быян-оолович – Тыва Республиканың Таңды кожуунунуң Хаак фермага 1959 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, 1986, Кызылдың күрүнениң педагогика институду, пенсионер;

2. Ускова Татьяна Петровна – Тула хоорайга 1946 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула хоорай, дээди эртемниг, 1970, Туланың Л.Н. Толстой аттыг күрүнениң педагогика институду, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү;

3. Федоренко Татьяна Петровна – ГДР-ниң Потсдам хооарйга 1960 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула хоорай, ниити кол эртемниг, 1975, Тула хоорайның Привокзальный районунуң №19 ортумак школазы, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү.

Каа-Хемниң чаңгыс мандаттыг №15 соңгулда округунуң девискээр бөлүү

1. Ведягин Геннадий Федорович – Тыва Республиканың Таңды кожуунунуң Хову-Аксы суурга 1959 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Каа-Хем кожуун, Сарыг-Сеп суур, ортумак тускай эртемниг, 1983, Тываның автомобиль-орук техникуму, пенсионер;

2. Шелобаев Сергей Иванович – Тула областың Киреевский районунуң №9 Шахты суурга 1953 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула область, Ленинский район, Харино суур, дээди эртемниг, 1980, Туланың политехниктиг институду, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү;

3. Дудукина Валентина Ефремовна – Тула хоорайга 1940 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тула хоорай, ортумак тускай эртемниг, 1958, Туланың С.И.Масин аттыг механиктиг техникуму, пенсионер, **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның кежигүнү.

Эрзинниң чаңгыс мандаттыг №16 соңгулда округунуң девискээр бөлүү

1. Дирчин Альберт Сайзович – Тыва Республиканың Эрзин кожуунунуң Эрзин суурга 1964 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Эрзин кожуун, Эрзин суур, ортумак тускай эртемниг, 1993, Кызылдың эмчи училищези, хуу сайгарлыкчы;

2. Ершова Марина Львовна
хоорайга 1961 чылда төрүтт
чурттап турар чериниң адрези:
Петербург хоорай, дээди эртемни
Туланың Кызыл Тук орденниг поли
тиг институду, пенсионер, **«Росс**
пенсионерлер партиязы социал
чорук дээш» политиктиг парт
кежигүнү;

3. Малыженкова Лариса Нико
на – Тула областың Алексин хо
1945 чылда төрүттүнген, чурттап
чериниң адрези: Тула хоорай,
эртемниг, 1968, Туланың Л.Н. То
аттыг күрүнениң педагогика инст
«Россияның пенсионерлер пар
социал чөптүг чорук дээш» поли
партияның кежигүнү.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынг чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-би «Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чо дээш» политиктиг партияның Тыва Республикада регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарн даңзызының дугайында

№64/338-7 2019 чылдың июль 7 Кызыл хоорай

2019 чылдың июнь 5-те Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле **«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш»** политиктиг партияның Тыва Республикада регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарның даңзызының дугайында документилерни Соңгулда комиссиязынга киирген.

«Россияның пенсионерлер партиязы социал чөптүг чорук дээш» политиктиг партияның Тыва Республикада регионалдыг салбырының киирген документилерин сайгарып көргеш, Соңгулда комиссиязы тодараткан.

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгуур эргелериниң болгаш референдумга киржир эргелериниң кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 35-ки чүүлүнүң 14-кү пунктузунда доктааттынганы-биле алырга, соңгулда каттыжыышкынының депшиткен кандидаттарының даңзызын Соңгулда комиссиязы документилерни хүлээп алган хүнүнден эгелээш, үш хүн дургузунда шынзыдар. Кандидаттарның даңзызын шынзыдарындан ойталаар чылдагааннары дээрге Хоойлуда айыткан документилерниң чогу, Федералдыг Хоойлуда, «Политиктиг партиялар дугайында» Федералдыг Хоойлуда көрдүнген депшидер кандидаттарның даңзызынга негелделерни сагываан болур.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 35-ки чүүлүнүң 7-ги, 8-ки пунктуларында доктааттынганы-биле алырга, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы кандидаттарының даңзызын үш хүн дургузунда шынзыдар, ол-ла үеде чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле кандидаттарның даңзызын шынзыдарындан ойталаар чылдагааннары дээрге документилерниң чогу, «Политиктиг партиялар дугайында» Федералдыг хоойлуда, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгуур эргелериниң болгаш референдумга киржир эргелериниң кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуда, Тыва Республиканың хоойлузунда көрдүнген депшидер кандидаттарның даңзызынга негелделерни сагываан болур. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 35-ки чүүлүнде доктааттынганы-биле алырга, соңгулда каттыжылгазының бүрүн эргелиг төлээзи айыттынган хоойлунуң 35-ки чүүлүнүң 1-ги биле 2-ги кезектеринде айыткан документилер-биле катай чаңгыс ол-ла үеде кандидат бүрүзүнге хамаарыштыр – кандидаттың чогуур чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының тала-

зы-биле бадыладырынга чөпшээр
дугайында бижимел билдирииш
Тыва Республиканың Соңгулда ком
язынга киирер.

«Россияның пенсионерлер п
язы социал чөптүг чорук дээш
литиктиг партияның Тыва Республ
регионалдыг салбыры чаңгыс манд
соңгулда округтарының талазы-бил
дидаттар даңзызында 5 кандидат
шынзыттырар дээш, Тыва Республи
Соңгулда комиссиязынга киирген.

«Россияның пенсионерлер па
зы социал чөптүг чорук дээш» по
тиг партияның Тыва Республикада р
налдыг салбыры Тыва Республи
Дээди Хуралының (парламентиз
депутаттарының соңгулдазының
йында» Тыва Республиканың Х
лузунуң 35-ки чүүлүнүң 4-кү кез
1-ги пунктузун хажыдып, чаңгыс
даттыг соңгулда округтарының
зы-биле депшиткен кандидатта
даңзызының документилери-биле
кандидаттың чогуур чаңгыс манд
соңгулда округтарының талазы-
бадыладырынга чөпшээрешкен
йында бижимел билдириишкинни
Республиканың Соңгулда комиссия
киирбээн.

Ынчап кээрге, **«Россияның**
сионерлер партиязы социал чө
чорук дээш» политиктиг партия
Тыва Республикада регионалдыг
быры чаңгыс мандаттыг соңгу
округтарының талазы-биле депши
кандидаттарның дыңзызын шынзы
рар дээш, чугула документилерни
даңзызы-биле киирбээн.

«Россия Федерациязының хама
ларының соңгуур эргелериниң бол
референдумга киржир эргелери
кол магадылалдарының дугайын
Федералдыг хоойлунуң 35-ки чүүлү
14-кү пунктузун, «Тыва Республика
Дээди Хуралының (парламентизин
депутаттарының соңгулдалары
дугайында» Тыва Республиканың Хо
лузунуң 33-кү, 35-ки чүүлдерин уд
тулга болдургаш, Тыва Республика
Соңгулда комиссиязының **доктаады**
болза:

1. Тыва Республиканың Дээди Ху
лының (парламентизиниң) үшкү чы
жынга чаңгыс мандаттыг соңгул
округтарының талазы-биле **«Россиян**
пенсионерлер партиязы социал чөп
чорук дээш» политиктиг партиян
Тыва Республикада регионалдыг са
бырындан депшиткен кандидаттарын
даңзызын шынзыдарындан ойталаар

2. Ук доктаалды «Шын» болгаш «
винская правда» солуннарга парлаар

Тыва Республиканың Соңгул
комиссиязының дарга
О.В. ФОРТУН
Тыва Республиканың Соңгул
комиссиязының секретар
М.Ш. САМБАЛ

«Шынның» почтазындан

Үе болгаш кижилер

МЭЭҢ УГБАМ ЧОЛОПАА

Ынчан, 1980 чылдың эгезинде, "Коммунизмниң херели"совхозка парт-ком секретарынга соңгуттурган мен. Ол үеде янзы-бүрү адырларда ажылдап чоруур чымыштыг иштиң маадырларын сонуургап, олар-биле сырый харылзаа-лыг, дыка хөй чүүлдерни өөренип ап чордум. Оларның бирээзи мээң угбам Оюн Чолопаа Опай уруунуң дугайында номчукчуларга таныштырар бодай-дыр мен. Угбавыс күш-ажылчы базымнарын МЧАЭ, колхоз, совхозка эгелээн. Кода-турларның тудуунга киржип, сууржуң амыдыралче төрел чонун, эш-өөрүн киилелдеп, аныяктарның мурнуку оду-ругунга бот-үлегерин көргүзүп чорааның кижиге сактып, чугаалап бергени меңээ улуг шаңнал.

Угбам шору кыс апарган үезинде Ме-жегейге кадарчылап, чайлагга хой кыргып, эш-өөрү-биле алаактан каттап, хемге эштип, ойнап чорааның сактып, дүүн чаа болган-даа дег, чугаалап олурар. Угбамның чугааның, эрткен үезин тодаргай сактып турганын магадап ханмадым. Ол үеде чай-лагаалдарынга сургакчылаан даргаларның чон-биле кээп ужуражып, эртем-билиг, бижикке өөрениириниң чугулазы дээш өске-даа айтырыгларны сайгарып, хуралдап турганын эскерип, сонууараардаа турган бис дээр. Улуг улус чугаазын дыңнавас, барыңар дээш, бичии уруг-дарыгны сы-рыып чорудуптар турган. Оларның ара-зындан чүгле мен эрес-шоваа, сонуургак турган хевирлиг мен, өгнүң хана баарынга чаңгак үттен бакылап, дыңнаалап орга-нымны ам-даа эки сактыр мен деп, угбам ерээп олурду.

Бир солун сактыышкынын төөгүлеп бээрге, онза кичээнгейлиг дыңнап олурдум: Ынчан 1936 чылдың орай чайгы үезинде даргалар келгеш, бистиң өөвүске доктаап, шай ижип, ажыл-агыйын чугаалашкан хе-вирлиг. Мени авам шайдан чылдып эккел дээш чадырже айбылаарга амыраан, хөйткен шайымны доңгууга кудуп алгаш калып орумда, авам удур келгеш, доңгууда шайымны боду алгаш, "Сен бичии кижи бээр келбе" – дээш, өгже кире берди. Элээн болганда өгден даргалар үнүп эге-лээдилер. Мен өгже чоокшулап алгаш тур мен. Узун дурт-сынныг, ак шырайлыг орус хептиг аныяк тыва кижи эрти. Ол үеде орус идик-хептиг кижи ховар турган. Ырак эвес-те машина бар хевирлиг, мен ону канчап көрттпайн көөр мен. Орус дылда чугааланып турганын дыңнааш, дыка сонуургап турга-нымны сактыр мен.

Ол келген даргалар чоруй барган соон-да авамдан ол дораан айтырган мен. "Кым деп дарга кээп чорду" – дээримге, авам мени кончуй аарак, "Сонуургак болбас чоор уруум" – дээш, "Алаакта дарган кырган-ачайның улуг дарга оглу Танчай-дыр, бызааларың барып көр" – дээш ойладыпкан чүве. Чааскаан чорааш Танчай дарга орус хептиг, орус дылга чугаалаар, кижи база ындыг турган болза, адааргаанчыын але деп, сагыжымга бодап арткан мен. Ам бо назылаан үемде бодап турарымга, Оюн Танчай ук-төөгүзүнден мөзү-шынарлыг, ажылгыр-кежээ, топтуг-томаанныг, чонунга хүндүткелдиг өгбелерден бодараан хе-вирлиг. Ынчангаш ада-өгбелерин дөзеп, мөзү-шынарлыг, шынчы, чаныш-сыныш чок, хүндүлээчел болгаш чонунуң мурнунга могаг-шылаг чокка дааскан ажылынга хары-ысалгалыг бараан болуп, күрүне албанынга ажылдап чораан-дыр. Ооң оглу Чагар-оол акый база "Кызыл-Хавак" шахтазының куржулгалыг тергииннериниң мурнунга чорду. Оюн Танчайның амгы салгалдары база ук-төөгүзүн уламчылаан ышкажыл. Тыва улустуң "Аът болуру кулунундан, кижи болуру чажындан" деп чугаалаары шын болбайн аан.

Ол үеде шылгараңгай күрүне ажыл-дакчызы чораан, актыг черге нүгүлдедип, контр диртген бистиң алдарлыг өгбевисти көрген 90 ажыг харлыг кырган-ававыска ужуражып, ооң солун төөгү болган чугаазын бижидип алыр аас-кежиктиг болганывыска дыка өөрээн бис.

Ада-чурттуң Улуг дайынының берге чылдарында фронтуга дуза кылдыр оюннар кожуунундан 400 баш чылгыны Абаканче бир ай дургузунда сүрүп, ол чоруп оргаш, арган малды семиртип, Хакас чуртунга келгеш, суурларның тараа-бызаазынче малдар кирбезин дээш кызып дозуп, че-дирдивис деп сактыышкынын өгбе эневис уламчылады. "Ол үеде Тываның малының хөйүн ам-даа кайгаар-дыр мен, уруглар! Хой-даа шуужуп-ла турар, инек, мал-даа чоруп-ла турар! Малдан аңгыда, барбала-рывыста чоннуң берген дузаламчызы база бар. Саржаг, чөкпек, далган, тараа – өреге бүрүзү черле харам чок берип турду. Ийи хырын чөкпээниң бирээзин бээр! Онча-менди сүрүп чедиргеш, дедир чанып тур-дувус. Ол дээрге 1943 чылдар үези, орус дылды шоолуг-ла билбес, акша-төгериктиң үнезин-даа эки билбес турган бис. Бисти шору тывалаар хакас кижи эвилең-ээлдек хүлээп ап, эдерткеш, садыг-саймаа-даа кылчып бээр болчук.

Мен бодум Улуг-Биче Чаргыларның Күртүлүг деп чуртка төрүттүнген мен. Чылдың дөрт эргилдезинде көжүп, мал-дан халбактанып чораан бис. Чазын Улуг-Хемниң дожу эривээнде чайлагже, күзүн дош туруптарга кыштагже көжер. Межегей-ге чайлааш, кыштаавысче дедир-ле көжүп үне бээр турдувус. Ынчангаш Күртүлүгден Элегес-Аксынга олуруп алгаш, анай-хура-ган доруга бээрге Межегейже чайлаглап көжер бис.

Ачавыс Оюн уктуг Опай дээр улустуң чаңгыс оглу. Ававыс муң-кара хойлуг Мун-дургу кырган-ачайның чаңгыс кызы. Шупту 13 кижи бис. Оларның арызындан ам чаас-каан назылап артым. Кады төрээннерим сактып келгеш, күрүнеге үре-түңнелдиг, шаңнал-макталдыг ажылдап чорааны-высты чоргаарал-биле сактып, чонувуска хүндүткелдиг болганывыска өөрүүр мен".

Улуг өгбе угбавыс кады-кожа чурттап чораан төрел аймаан, хонаш чурттарын эки сактыр. Хөй мал-маган азырап чораан кырганнары Орденниг Аваан-оол кырган-ачай фронтуга 104 аът бергеш, ТАР Орде-ни-биле шаңнаткан. (Борис Балчий-оолдуң кырган-ачазы), Дажый-оол, Көкей ирей, Чырындай дарган, Ензактар олар дөрт кижи турган (Кара, Сарыг, Мөге, Ужудукчу), Хөөрем ирей, Данзыннар (Кара, Дарган), Кунгаа-Сайын, Удумбара, Содуй-оол, Бал-чый-оол, Сүүкей, Көк-оол ирей, Чагар-оол акый, Бадыргы акый (азы Көк Бадыргы) дээш шуптузун ончалап-ла эгелээр. Бо "акый" азы "кырган" деп, чанында олурар дириг кижилер-биле чугаалажып орган ышкаш болду.

Аныяк шаанда совхозтуң мурнакчы мал-чыны, социалистиг чарыштың каш дакпыр тиилекчизи. Үргүлчү-ле аныяк кыс хура-ганнар азырап чораан угбам 1982 чылдың түңнелдери-биле "Мурнакчы малчын" дээш улуг хана шагы-биле шаңнаанын чоргаа-рал-биле чугаалап, ол шактың бо хүннерге чедир тура дүшпейн ажылдап турарын кайгап көргүзүп олурду.

"Күш-ажылдың хоочуну" медаль, "Георгий Жуковтуң 100 харлаанынга" медаль, Тиилелгениң 50, 60 чылының юбилей медальдары, "Тываның Россияга каттышканының 100 чылынга" медаль, "Со-циалистиг чарыштың тиилекчизи" деп хөрек демдектери, Дээди Хуралдың Хүндүлел бижии дээш оон-даа өске шаңналдар угбавыстың хөрээн каастап чоруур.

Ол анаа черле олурбас. Чеде бээривис-ке даараныр машинада иштенип олурду, артында-ла карак шили кетпес. Машиназын мээң-биле кады кыраан эдим деп чугаа-лаар болду. Кадыын айтырарга, "Шупту эки, аарыыр чүвем чок, буттарым безин анаа" – дээш олуруп алгаш, буттарын дискек караа чедир көдүргеш, "Чүстерим дагларга хой кадарып маңнап каапкан бол-гаш ам-даа танцылаар" – деп тура халып, баштактаны-дыр.

Элээн хөөрежип олурувуста "Ус-ше-верлер" бөлгүмүнүң удуртукчузу келгеш, "Шагывыс келди" – дээрге, улуг өөрүшкүлүг байырлажып, тыва езу сагып назын дилеп, угбавыстың чылыг холун тудуп, куспакта-жып, ам-даа узун назылаарын, кадыкшыл-ды күзеп, байырлаштывыс. Ол арызында угбам шүлүктей каапты:

"Төрелдерим төнген болза,
Төөгүнү сурап кээр бе?
Каас-чаагай чуртталгамны
Кожамыктап, хөглүг ор мен".

Төөгүнү сактып, амгы салгал-биле үлешкениңер дээш четтиргенивисти иле-редип олур бис, Чолопаа угбай!

Б. БАЛЧИЙ-ООЛ,
төрел дуңмазы , ТР-ниң алдарлыг ажылдакчызы.

ХОМДУ ДАЙЫННЫҢ ТӨӨГҮЗҮН ШИНЧИЛЭЭРИ

Республиканың гуманитарлыг болгаш социал-экономика талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары база Хомду дайы-нының хостакчыларының фон-дузунуң кежигүннери: архив эрге-лекчизи, фондунуң удуртукчузу Ва-силий Салчак, фондунуң кежигүнү Алексей Чамбал-оол, директорнуң оралакчылары Кежик Монгуш, Уран Донгак, экономика талазы-биле спе-циалист Каң-Демир Ооржак, биче эртем ажылдакчызы Чингиз Хуурак дээш шупту 6 кижиден тургустунган бөлүк Тес-Хем кожууннуң Ак-Эрик, Чыргаланды, Ү-Шынаа, О-Шынаа, Өвүр кожууннуң Ак-Чыраа, Чаа-Суур, Дус-Даг сумуларынга чедип, Хомдунуң хостакчылары сүзүк база чарлык шериглери маадыр дайынчыларның даңзызын чедир шинчилээр ажылдарны чорудары-биле тус черлерниң библиотека, музей ажылдакчылары-биле ужу-ражылганы эрттирген.

Баштай барып четкен черивис Чыргаланды суурда чурт-шинчилел музейи. Аңаа бүгү Россия чергелиг фестивальдың киржикчилери 12 хар-лыг экскурсоводтар Тываның база төрээн суурунуң төөгүзүн, Хомду база Ада-чурттуң Улуг дайынының киржик-чилери маадырларны алгап, кайгам-чык солун оюн-тоглааны көргүстүлер. Уругларның башкызы, музейниң эрге-лекчизи Уран Эртиненең тайылбыры-биле алырга, музей Россияның көдээ черлериниң музейлериниң арызында тиилекчи болганын улуг чоргаарал-биле таныштырды.

Дараазында Кызыл-Чыраа суму-зунга келдивис. Үндезин чурттакчыла-ры Сояннар Хомдуну хостаары-биле парлык шериинге 10 хире дайынчы киржип чораан. Арзылаң Күдерек-биле Хомду дайынынга Ондарай киржип база арызында хүрежип турган деп чугаа төөгүде арткан. Олар-биле кады Соян уктуг Соодай база кир-жип чорааның хоочун Дадар Чодур-ович Түмен сактып чугаалады. Оон аңгыда, Булан Ланчыы биле Сылдыс Доптанның сактыышкыннарындан сүзүк шерииниң дайынчызы Төкпер Соян дээрзи илерээн.

Ү-Шынаа сумузунга Роберт Герман-ович Чоодунуң (тракторист, тудугжу) дузазы-биле хөй кижилерге ужураш-канындан база бир сүзүк шерииниң дайынчызы Чооду Баазаң-оолдуң ады илереп, тывылган.

О-Шынаа сумузунуң чурттакчыла-рының кол кезииниң ызыгууру Ша-лык, Чооду, Тумат, Түлүш, Кыргыс омактар-биле холужа берген болган. Светлана Орловна Ойдуптуң сакты-ышкыннары: өөнүң ээзи Борис Шалы-кович Тоңмуттуң ачазы, бээм Манчак ирейниң мынчаар чугаалап органын дыңнаан мен, Шалык улус Хомду да-йынынче Таңдызының ээзи-биле кады чоруп бар чыдар чүве-дир деп, моол азы кыдат чүве бе, шинчээчи кижи ынчалдыр чугаалаан дээр.

Чуртту дээнде Шалыктар аажок туржур турган. Оларның бирээзи сүзүк шерииниң дайынчызы, малчын Тоңмит Кинчиир-оол Шалык оглу болур. Ооң кыштаа Улуг-Кызыл, Биче-Кызылда, чазаглаар чери Шынаа-Серликтерде, чайлаа Деспең-Хем, күзээ Серлик уну. Шалык деп аймактың төөгүзүнден алырга, чалыглар (ча-биле адар дээн аңчылар, дайынчылар дээн утказыг болурун билдивис). Ол ышкаш башкы, эртемден Ликтан Тараачы (Валерьяна) Шалыктар дугайында ном бижип тура-рын дыңнадывыс.

Өвүр кожууннуң Сарыг-Хөл сумузу (Ак-Чыраа суурга) библиотекага та-йылбыр ажылын чоруткаш, улаштыр Хомду дайынының киржикчилериниң даңзызын тургузары-биле шинчилел ажылын эки чорударын дугуруштувус. Чүге дээрге бо Амдайгын чоогунга хөй 80 ажыг сүзүк шерииниң дайынчыла-ры Хомдуже аъттанган деп билдинип турар болгай. Оларның баштыңчызы Тумат Чамбалдай дээрзи билдинген. Ак-Чыраа суурга улгады берген назы-харлыг хөй хоочуннар-биле ужураш-тывыс: Чымбалак Дик – 62 харлыг, Ку-тузов Эренчинович Кыргыс – 76, Нюра Маадыр (Тумат уктуг Хандагайның уруу) 85, Баазан Ыдамчаповна Донгак 90 харлыг, алыс угу Дус-Даг сумузун-дан, чогаалчы Сылдыс Донгактың авазы болду. Бо улгады берген кыр-ганнарывыс Хомду дайынынче бо чер-ден хөй дайынчы чорутканын сактыр, билир болдулар. Даңзыже кирген 24 кижини Баазан Ыдамчаповна көрген, дыңнаан, билир болган. Чүгле Демби-рел Кыргысты Дус-Дагдан эки айтыра-рын сүмеледилер.

Чаа-Суур сумузунга келгеш, до-раан сумунуң чагырыкчызы Седен-Дамба Чечен-оолдуң удуртулгазы-би-ле музейге, ном саңынга өөредилгени чорудуп база суртаал, шинчилел ажылдарын уламчылаарын дугуруш-тувус. Бо суурдан сүзүк шерииниң бир дайынчызы мөге Хелиң деп кижи илерээн.

Эртенинде суму чагырыкчызы Ай-даш Донгакка, хурал даргазы Валерий Түлүшке, школа библиотекары Людми-ла Түлүшке, сумунуң Владимир Серен-оол аттыг библиотеказының ажыл-дакчызы Урана Донгакка, школаның "Степан Сарыг-оол" музейиниң эр-гелекчизи Светлана Седен-оолга ужуражып база шинчилел ажылын уламчылаарының дугайында арга-сүмевисти бердивис. Ол чоруткаш, сумунуң чурттакчызы, 90 харлыг Та-ан-оол Самданның бажыңынга барып чедип, ажы-төлү-биле ужураштывыс. База бир улуг назылыг өгбе Кара-кыс Осурбай кайгал Хунан-Кара деп кижиниң1940 чылдарда Торгалыг бажынга чадырга дезип, чурттап тур-ганын чугаалаан. Хомду дайынының киржикчизи чадавас деп дыңнадыгны кылды.

Дус-Дагның хоочун библиотекары 72 харлыг Полина Монгуш: "Хомду дайынының киржикчизи, кырган-ачазы Дембирел Биче-Хууракович Кыргыстың Торгалыг хемниң арга кыдыында өөнге 5-6 харлыг тургаш ки-рип турган мен. Ынчан чаавам Долгар-биле кады чугаалажып турганын база дайынчы бөргүн, боозун көргеним шын деп чугаалады. Аңнаарда Монгалбии дээр честемни эдертип алыр турган. Кырган-ачамның караа бир талазынче бастынчак, чуруу Москвада дуңмам Уранада бар" — деп тайылбырлады.

— Кара-кыс угбамның 100 хар чедип тургаш чугаалааны-биле алыр-га, честем Седи база ачазы Дүгүр Донгактар сүзүк шерииниң дайынчы-лары чорааны шын. Седи честемге дүжүметтер диңзелиг бөрт кедирерге, черле кетпес кижи болган. Кет дээш, 100 катап эриидээрге-даа, черле кет-пээн дээр. Ынчангаш Дус-Дагдан сүзүк шерииниң дайынчылары: Дембирел Кыргыс, Дүгүр Донгак, Седи Донгак, Сүрүнчап Донгак (мээң кырган-ачам), дараазында дайынчыларны илереди-ри чугула: Даваа Донгак (таңныылдап чораан), Суворов Монгуш (суурга хөй бода малдыг чораан) оларны — деп чугаалады.

Хомду дайынынга киржип чораан маадырларның ат-сывын тодарадыр ажылдарны ооң салгалдары база республиканың кожуун, сумуларынга чорудары күзенчиг.

Бистиң бо үнүүшкүннүг шинчилел ажылывыска улуг деткимчени берген Чаа-Суур сумузунуң даргазы Чечен-оол Седен-Дамбаага, "Дус-Даг" КУБ-ка кооператив даргалап чораан сай-гарлыкчы Сергей Донгакка, Тываның "Арзылаң" мөгези Чимит Куударга бөлүк эртемденнерниң мурнундан четтиргенивисти илереттивис.

Алексей ЧАМБАЛ-ООЛ.

ЧАРЛАЛ • РЕКЛАМА • ЧАРЛАЛ • РЕКЛАМА • ЧАРЛАЛ

Байыр чедириишкини

Бистиң чаптанчыг уйнуувус **Ай-Белек Сергекович ЧИМИТ** июль 12-де сес харлаар. Ол Кемерово хоорайның № 91 школазынга 1 «б» классты, акызы 3 «б» классты эки өөредилгелиг доосканнар. Ада-иези ол-ла хоорайда студентилер, ынчангаш уйнуувустуң төрүттүнген хүнүн таварыштыр изиг байыр чедирбишаан, өөредилгезинге, кадыкшылынга эң-не экини күзедивис.

Кырган-авазы, кырган-ачазы Анна,
Биче-оол Чимиттерден.
Бай-Тайга, Тээли суур.

В ООО"ЭНЕРГОСТРОЙ" требуют
бригады штукатуров-маляров,
сварщики на временную работу.
Тел: 4-85-29, 8 905 920 4101.

РЕКЛАМА
в газете «ШЫН».
8(394)2-18-10,
8923 552 20 70

Төрээн дылывыстың чаңгызы

"ҮСТҮҮ-ХҮРЭЭГЕ" ШҮЛҮК МӨӨРЕЙИ

Каттышкан Нациялар Организациязының Чиңгине Ассамблеязының хүлээп алган шиитпири езугаар 2019 чыл «Бүгү-делегейде үндезин чоннарның дылының чылы» кылдыр чарлаттынган. ТЫВА ДЫЛЫВЫСТЫ янзы-бүрү омак чоннар өөренип, номчуп, чугаалап өөрензин дээш Россияның Журналистер эвилелиниң Тывада салбырының идепкейи-биле солун мөөрей эрткен.

Дириг хөгжүмнүң болгаш чүдүлгениң фестивалы делегейниң чоннарын чээрбиги удаа найыралдаштырып келген. Фестивальче чедип алыр орук база белен эвес Тываның (Россияның) Журналистер эвилелиниң чамдык идепкейлиг кежигүннери Чадаана хоорайдан ырак эвесте чараш аяңга июль 1-де Кызылдан чаъс-чайыкка куттуруп чорааш, чедип келдивис. Чаъска өткен идик-хепти тип каан өгге от салып, кургаттынган соонда, майгыннарывыс тип алдывыс. Чылдың-на агаар-бойдустуң кааң изиг болгаш чаъстыг хүннери-даа дивейин, фестивальды организастап турар Игорь Дулуш, Павел Чесноков, Софья Кара-оол оларның мында могаг-шылаг билбес, хей-аъды бедик, демниг ажылын көргеш, сеткиливистен өөрдүвүс..

Июль 2 – ам-на чаъс соксап, хүн хүннеп келирге, лагерь девискээринде бокту аштап, майгыннарывыс, өг сагындырар чадыр-библиотекавыс чанында дыттарга республикада чырыкче үнүп турар «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары (Молодежь Тувы), «Сылдысчыгаш», «Плюс информ», «Центр Азии» солуннарны делегейниң аңгы-аңгы булуңнарындан келген аалчылар, республиканың чону халаска номчуп, танышсын дээш, дыттарга шөйген хендирлеривиске аскылаптывыс.

Бистиң чадыр-библиотекавыста ногаан даштыг, дендии кылын «ЛЮДИ ЦЕНТРА АЗИИ» алды томнуг ном чанында Тываның ном үндүрер чериниң чаа номнарын Анна Лачугина делгепти.

Улуг дыттар чанында майгында аскан «Союз журналистов Тувы (России)» баннеривис, «ПРЕССА» деп улгаттыр бижээн бижимелди оранчок ырактан көстүп турар кылдыр бедидир аскылаптывыс. Хат, чаъс катай хаара бергедеди бээрге, өңнүг чуруктарлыг альбомнарны даштыырдан чадыр-библиотекавысче киирип алдывыс. Мында бүзүрелдиг, чүү-даа чаъска өтпес.

Электри чырыын ам бистиң майгын-библиоткавысче кожупкан. Июль 5. Бистиң «Тыва – дириг езу-чаңчылдарның чурту: мээң дылым – сээң өңнүүң» мөөрейивисти чарлаан хүн. Үш кижи составтыг жюри — Зоя Донгак, Инна Принцева, Лидия Иргит олар киржикчи бүрүзүнүң шээжи-биле аянныг номчулгазын, орус, тыва дылдарга илдик чокка чугаалаарын барымдаалап, шыңгыы шииткел-шилилгезиниң соонда, тиилекчилерни илереткен:

Краснояскиден келген 11-ги классчы, Татьяна Валихова Агния Бартонуң «Фонарик» шүлүүн тыва дылга (очулгазы Николай Куударныы) база орус дылга шээжи-биле аянныг номчуп күүсеткеш, бирги черге төлептиг болган. Ийиги черни Сүт-Хөл кожууннуң Суг-Аксы суурдан 82 харлыг Норбу Чаш-оолович Ховалыг база-ла Агния Бартонуң «Бугажыгаш» деп шүлүүн тыва дылга (очулгазы Николай Кууларныы) база орус дылга шээжи-биле аянныг номчуп күүсеткеш, алган. Агния Бартонуң «Мажаалай» деп шүлүүн тыва дылга (очулгазы Николай Кууларныы) база орус дылга аянныг номчааш, адвокат Дамдын Седип-оол (Бии-Хем кожуунда Туннуг – Кызыл) үшкү черге төлептиг болган. Олар ц «Эңмек-челээш» («Радуга-дуга») ном-биле шаңнаткан. Ук номда сура шүлүкчүлер Самуил Маршак, Се Михалков, Агния Бартонуң шүлүкт И. Медээчи, Е. Танова, Н. Куулар, З чил-оол олар тыва дылче очулдурга Тываның ном үндүрер чериниң чоокт үндүрген орус, тыва дылдарда бо өңнүг чуруктар-биле каастаттынган гаш ала-чайгаар кижиниң номчукс кээр, ылаңгыя садиктерде чаштарга чугула ном. Даштыкыдан, Росси девискээринден келген, ол ышкаш чон Тываның ном үндүрер черини үндүрген номнарын дыка сонуу садып ап-даа турдулар. 20 дугаар лейлиг «Үстүү-Хүрээ» фестиваль даанага Наадым-биле капсырлаш харын дээштиг, солун, хөй чон чы көрүштүг болду. Янзы-бүрү омак чо бо фестивальдың ачызында Ты көрүп, тыва дылывысты дыңнап, национал аъш-чемивисти чооглап, чон-биле чоок таныжып, кады ырла найыралдажы бергенинге канчаар аажок өөрүүр-дүр мен. Үнелиг өн – тыва дылывысты өске чоннар мынчалдыр сонуургап, шээжи-биле таадып турар болза, делегейниң ч турар дылдарының аразынче кир барып болуруның аргазы бар. Ынчан мындыг хемчеглерни моон соңгаар чер болганга организастаалыңар, чо Делегейде төрээн тыва дылывыс галдан салгалче дамчып, тыва ома аймак чон бар деп чоргаарал мең артар болзун!

ТЫВА ДЫЛЫМ

Төнүп өлбээн тыва нация бар-ды
дээрз
Төөгүге мөңге шыгжап кадагалаа
Төрээн дылым – тыва дылым
читпээнин
Төлү мен бо тыва чонга
четтирдим дээй

Тыва хепте, езу-чаңда, игил, өгде
Дыңгылдайда, хөөмей,
сыгыт-каргыраад
Дынын тырткан аът-хөлде,
төрээн черд
Тыва дылым бурун шагдан
сиңип калга

Авай дээним, эргимим дээн,
төлдерим дээн
Адааным сөс тыва дылга таан эрг
Хары черге, үр үеде улам сактыр
Кайгамчыктыг тывызыксыг
тыва дылым

Зоя ДОНГ
Россияның Журналистер, чога
чылар эвилелдериниң кежигү

Шончалай ХОВАЛЫГНЫҢ ты
тырган чуруктар

солуннуң сайтызы: //shyn.ru электроннуг почтазы: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru
Неделяның тиражы: 11750 экз.
Үндүрүлгениң тиражы: 3900

«ШЫН»
ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы.
Кол редакторнуң хүлээлгезин күүседип турар В.Э. Чанзан.
Редактор К.К. Монгуш.
Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүң адрези: 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская,100

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактор — 2-01-35.
Редакторнуң оралакчызы М.О. Ондар – 2-17-91.
Реклама, чарлал килдизи (С.С. Кужугет) – 2-18-10.
РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:
Ниитилел-политиктиг болгаш социал айтырыглар (редактору Ш.М. Суван, корр. А.Ч. Чамзырын, корр. А.А. Ондар).
Экономика, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агыйы (редактору А.Д-Б. Түлүш, корр. Ш.Н. Ховалыг).
Культура, чогаал, медээлер база спорт (редактору А.Н. Соян, корр. В.А. Аймаа).
Очулга (А.К. Ооржак, Р.Д. Демчик, А.А. Лагбы).
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак. – 2-17-94
Корректорлар В.О. Куулар, Ч.Н. Мачык. – 2-17-94

Государственное автономное учреждение Республики Тыва "Издательский дом "Тывамедиагрупп".

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникациялар адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албанның Тыва Республика талазы-биле эргелели «Шын» солунну 2012 чылдың декабрь 3-те бүрүткээн. Херечилелдиң дугаары — ПИ № ТУ17-00068.

Солунну «Тываполиграф» КХН-ге парлаан (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1).
Солунда парлаттынган материалдарның авторлары бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн бар болур. Айыттынган саннары болгаш өске-даа фактылар дыңнадыглары дээш авторлар боттары харылаар.
Чагыдылга индекизи: хуу кижилерге — П6855, организацияларга — П6860
Солун неделяда үш катап үнер.
Хемчээли 2 парлаар ама.
Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар — 18.00, херек кырында — 19.30. Солун келбейн барганда 2-18-10 телефонче долгаар.